

[הוצר החכמה]

[הוצר החכמה]

דמות דיוקנו של אבא מארי, חלוץ הטוב, מעוטר בנימוסין, פרנס קהלת וורשה מדור לדור
 החסיד ר' חנוך ב"ר אלכסנדר זיסקינד ביאלר ז"ל
 ביום ה' פרישת ויצא, ד' בכסלו שנת ת"ש לפ"ק, נח נפשיה דאבא בדעה צלולה ומישיבת
 והוא בן ששים ושתים שנת. עד יומו האחרון לא נטה מנתיבתו ולא פסק מגירסתו.
 ת. נ. צ. ב. ה.

**

להלן אגרת תנחומים מאת הגאון המפורסם מוהר"ר צבי יחזקאל מיכלזאהן ז"ל, זקן רבני וורשה, לשעבר רבה של עיר פלונסק. ביום 28 באוגוסט, בשנת 1942, נלקח ע"י הנאצים לנקודת האיסוף (אומשלאגפלאץ), ואחרי שלשת ימי סבל נשלח למחנת השמדה טרבלינקי ושם הוציא את נשמתו בקדושת מעונים והוא בן שמונים וארבע, הי"ד.

ואגרת תנחומים מאת חתנו הגאון, מפעילי רבני פולין, הרב אברהם נתן עלכברג ז"ל, רבה של בלאשקי, גם הוא נלקח ע"י הנאצים ונרצח בין קדושי ישראל, הי"ד.

*

ב"ה, יום ב' ח' כסלו ת"ש לפ"ק, ווארשא

ידידי היקר והחביב איש האשכולות בכל המעלות ומדות, לו עשר ידות, חריף ובקי וכו' ליבל ביאלר נ"י ולאחיו בדומה לו גברי דכולא מושלמים ונעלים, ה' עליהם יחי'.

גרעש ונדהם מקול הבשורה המעציבה אשר הפתיעני פתאום מפטירת האדם הגדול, חסיד אמתי אביכם הרב המצוין בכל המעלות ומדות שמנו חכמים בתורה בחסידות ובמדות געלות וכו' כמו"ה חנוך ביאלר זצ"ל, אשר עוד לא אוכל להשתחרר מן הרושם החזק אשר עשתה עלי הידיעה הזאת ובמה אוכל לנחמכם, גדול הכאב אנושה המכה אצל מכיריו הרבים, ידידיו ואוהביו להבל"ח ומה גם לבניו יוצאי חלציו. אבד חסיד מן הארץ, לא הניח תמורתו ואשר כאבן יקרה התנוסס בקרית ורשה, מגדולי קברניטי ופרגסי, ועוד יותר דואב לבנו בגלל אשר נבצר הי' ממני היכולת לחלוק לו הכבוד האחרון, אשר הגיע מצד הדין והמאורות לוקין על ת"ח שלא נספד כהלכה.

ובכן הנני שולח לכם היום תנחומים, ינחם ה' אתכם בתוך שאר
 אבלי ציון וירושלים, ובהמשך קישור השלשלת של זהב אשר
 מאוצר המעלות והמדות מדור לדור תתנחמו, ונוכה לנחמה שלמה
 וישועה קרובה בכלל כל ישראל.

המצפה לישועה כנפשכם ונפש ידיכם ומוקירכם

אברהם נתן על בערג

חופ"ק בלאשקי, וכעת מתגורר בפ"ק וורשה

בהמשך למכתב הנ"ל:

מחולשת גופי ורפיון כחי לא אוכל לבוא באריכות בדברי תנחומין,
 ומה גם לא יכולתי להיות בלוי' של אביך האיש הדגול מרבבות,
 רב הביבי ואוהבי הנאמן כל הימים, עכ"פ במילין אחדים הנני
 מנחם אותך ליבל חביבי וכל בית אביך ע"ה. והשי"ת ינחם אתכם
 בתוך שאר אבלי ציון וירושלים. אין העת והמקום לדבר בשבח
 אביך ע"ה, שהי' ת"ח גדול ובעל מע"ט מצויין, חכם ואיש תבונות.
 ויש תח"י מכתביו הנעימים אשר טמונים באהלי כאוצר נחמד
 וחזון למועד אי"ה לדבר מזה.

אוה"נ צבי יחזקאל מיכלזאהן

★

הימים ימי שלטון הנאצים, שכבשו את וורשה הבירה
 בחוה"מ סוכות שנת ת"ש, אחרי מצור שנמשך למעלה
 מעשרים יום. ההפצצות האכזריות לא פסקו יומם ולילה
 והרעב גבר בעיר. אחרי כן התחילו הנגישות, הרציחות
 והביזה, סגירת היהודים בגיטו עד גירושם והשמדתם
 במחנות המות. באותם ימי אפלה נאסף אבא אל עמי
 כי לקח אותו אלקים.

אוצר החכמה

אם חסד אשירה, אם משפט אשירה ואברכה את ה' בכל עת, כי יומם צוה עלי חסדיו ולילה שירה עמו. חיי אדם מעגלים מעגלים, גם כי פליג תבלו לא יעזוב שיחו. בגיל ובדמע הימים יחזו נחרזים ונגזון בלב צפון עד אחרון צליל המיתרים. ביום ג' בניסן שנת תרנ"ו, בעיר ואם בישראל, בוורשה הבירה, ראיתי אור, בן לא"א החסיד ר' חנוך ב"ר אלכסנדר זיסקינד ז"ל לבית ביאלר ולאמי פערל הי"ד ב"ר חיים ז"ל לבית יעקלש מעיר פלונסק. לאהבת תורה מנעורי חונכתי, על פתחי חכמים שקדתי, ומתורת פיהם שאבתי ידע. אז תעריג נפשי ראשית בכורי הבאתי ועל שערי תורה לא פסחתי. בשושלת צדיקי אמשנוב נאחזתי, מרוחם נאצלתי וגם נחלת שפרה עלי, עד אשר עלה הכורת לחבל הארץ, קצץ ענפים ועקר שרשים, תלחלה מלאה ימי ולפתע קדרו שמי. בכסלו שנת ת"ש מביתי, בעיר לאוויטש, נטרדתי וכרמי היה למרמס. מעוני היה למעון נאצים ורכושי לבוזזים, אוצר ספרי, משוש חיי הופקר ושדד, ורק מעט מזעיר שרד.

לבי, לבי על חללי, קג"ו נפשות בעקדה הגדולה שכלתי, ביניהם אמי מורתי, אשת נעורי מרים בת החסיד ר' משה ז'ליכובסקי ז"ל, צעיר בני אלכסנדר נחום, אחות יחידה הדסה, אח יחיד שמואל מנשה על משפחותיהם. בתרב היונה כלם נכרתו ויתרם אכלה אש, עלי היו כלנה. המה ספו תמו ואני לחיות נצטויתי. מי יבין דרכי השם, נסתרות הנה.

גם בעניי לא הסיר ה' חסדו ממני, הסליל מסילותי לבל ימעדו קחטלי בבריחות מבוהלות, ברעש וברעב, במרדף ובמהלומות רשע ועד ערבות שלגים מעבר לרכסי אורל הביאני. בשנת תש"ו לעיר מולדתי הוחזרתי והיא רבוצה בין הריסותיה שוממה ונכלמת. קהלות קודש לשארית הפליטה לשקם נשלחתי, יחד עם הרב ד"ר דוד כהנא, הרב יצחק לויפר שיחיו וד"ר ישראל בידרמן ע"ה. והימים ימי פקודה כי פקד ה' את עמו להשיבם אל נחלתם. באותם הימים נתמניתי גם להיות פטרוני ליתמי ישראל. שרידי חרב, לפעול במבצע הגאולה ולהשיבם לחיק עמם.

ועתה בבואי עם הספר אבקש מאת המעיין: אם ימצא טעות או אי־דיוק בדברי, אנא, ידונני לזכות כי בסבל רב ורפפות הגוף כתבתי והגהתי את הספר הזה. ואודה לה' בכל לבב, כי היה מעוז לי ולא הסגירני בידי אכזרים, כי האריך ימי ועד שנות חסד"ו גבר עלי הגיעני ובשנת תש"ט לקרית יקרת ירושלים עיר הקודש והתהלה הביאני וזיכני לדובב שפתי ישנים. ותפלתי בתוך לבי, אגורה באהלך עולמים אפילו על שמועה קלה. כן יקיימני ויחזקני, את כחות הנפש וחסד הזכרון אל יקח ממני, למען אוכל להמשיך בעבודתי לגלות ולפענח דברי חכמים עדי אבוא שלום.

ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

אוריאל

B. Studies by Rabbinic Authorities

1. Forty two responsa and decisions of the Maharil and the Mahario.
2. Novellae by Rabbi Aqiba Eger.
3. Explanatory notes on the laws of Erubin, by Rabbi Nathan Adler-Katz.
4. Responsa — Hatam Sofer.
5. Novellae by the Hatam Sofer.

C. Eulogies

1. Funeral Eulogy on the Hatam Sofer by Rabbi Jacob Baruch Fraenkel.
2. Funeral Eulogy on Rabbi Issac Itzik Fraenkel, *id.*
3. Funeral Eulogy on Sir Moses Montefiore.
4. Transcripts of gravestones from the old Jewish cemetery in Berlin.
5. A Letter of Consolation.

12. Shtiat Naftali, commentary and novellae on Tractate Makkot, id. 5565 (1805).
13. Shitat Naftali, commentary and novellae on Tractate Abodah Zarah, id. 5565 (1805).
14. Chuqat ha-Pesach, novellae on the laws of Pesah, id. 5565 (1805).
15. Notebook of novellae, id. 5571 (1811).
16. Commentary on the Pentateuch written by Meir Segal, Germany, 5314 (1554).
17. Notebook-miscellany, Rabbi Jacob Baruch Fraenkal, Hungary, 19th century.
18. Notebook - Torah Collections, R. Juda B. R. Shimon Rosenfeld, Hungary, 19th century.
19. Shulhan Arukh, an abridgement, anonymous, 17th century.
20. Responsa of the Maharil and the Mahario, Germany, end of 15th century.
21. Register of the Burial Society-Glusk (Poland), 1740.
22. The book of Lamentations, on vellum, illustrated, Jerusalem, early 20th century.
23. Mosheh Mosheh wa-Yomer Hineini, a funeral eulogy on Sir Moses Montefiore, Safed, end of 19th century.
24. Prayer for the sick, Hebrat Shomrim la-Boqer, Verona (Italy), 5433 (1673).
25. (The Law of) Names in Divorce-documents, by R. Judah ha-Kohen Rapoport, Turkey, early 18th century.

MANUSCRIPTS

A. List of the Manuscripts Described

1. Mahzor, on vellum, Germany, end of the 14th century.
2. Mahzor, in old Yiddish, ca. 1500.
3. Shabbatot Adonay, prayer book, illuminated, Turkey, 1815.
4. Notebook of Rabbi Shimon Adler Katz and his son, Gaon Rabbi Nathan, Germany, 5519 (1759).
5. Na'im Zemiroth, the laws of the Sabbath in verse-form, Rabbi Shlomo Chelma, 5522 (1762).
6. Chug he-Aretz, Geography of the Holy Land, id.
7. Kos Yeshu'ot, on the Passover Hagadah by Rabbi Naphtali Hertz Flesh, Germany, 5542 (1782).
8. Me'il Shemuel, on the Pentateuch, id. 5549 (1789).
9. Mafteah ha-She'arim, notes on the book Sha'arei Shebu'ot, id. 5557 (1797).
10. Yesod Emunah, Studies in Judaism, id. 5562 (1802).
11. Shitat Naftali, commentary and novellae on Tractate Shebu'ot, id. 5563 (1803).

VIII

friend, the learned Rabbi Zeev Gotthold for his advice and encouragement — may God bless them and accept their work.

Special thanks to my friend Dr. M. A. Jaffe, executive Vice President of "Hechal Shlomo", and his deputy Mr. Haim Klein, through whose encouragement and help this volume appeared — may they receive complete reward from Heaven.

Yehuda L. Bialer

Jerusalem, The Capital Elect

Tishrei 5735 — September 1974

Plans for expanding the exhibition area of our museum have been carried out and the museum now covers the entire fourth floor of Hechal Shlomo. It includes four exhibition halls, a room for studying manuscripts, a biographical room of the Wolfson family and two administration rooms. The Museum's collection has grown substantially and the area available for exhibitions is inadequate for most of the items worthy of display. It has therefore been suggested that the museum move to a separate building near Hechal Shlomo with direct access from the street. Additionally this move has important security aspects. If we succeed in carrying out this idea, the public will have an opportunity to see not only the variety of Jewish religious art of the various communities, but also the artistic aspects of the ingathering of exiles. These latter aspects will be apparent in the selection and organization of the exhibits.

*

I wish to thank all my friends who responded to my requests and commented on the various topics touched upon in this work. To Rabbi Shamai Ginzburg, Rabbi Immanuel Pilz, for making available books that I found necessary; Mr. Shimeon Zussman, for his references to the works of the Hatam Sofer; Mr. Eliyahu Koren for his comments on the graphic layout of the portion of Tfila; Professor Zeev Vilnay and Professor Y. Steiner for checking the maps of Israel of Rabbi Shelomo Chelma; my young friend Rabbi Shabtai Dvir, the son of Rabbi Y. Rosenthal, for his devoted help in preparing the book; my

1.234567 תמונה
VI

Rabbi Naftali Hirtz Flesh of Frankfurt am Main, who served for many years as Rabbi in Offenbach and has been almost forgotten. He taught and worked creatively in many fields of Tora study but was not privileged to see his works "set in print" as he had wished. To do justice to this scholar, I have tried to reconstruct his biography and have sketched his character and environs. איור החכמה

*

A description is given of the register of the burial society of Glusk (near Lublin), I have copied from it notes and documents that reflect the life specific to this eighteenth century Jewish town in Poland. All this is a memorial tribute to this Jewish community that was wiped out by the Nazis during the second World War. I have also written a short monograph אורח החכמה on the town, its inhabitants, Rabbis, communal leaders and institutions.

*

So that he might understand something of my spirit איור החכמה and purpose I invite the reader to turn to the book's final pages before perusing the material stored within. With awe and reverence, I thank God who has given strength to the weary to collect the writings of our scholars, to shake off the dust of generations from ancient leaves that lay hidden for centuries in obscure archives, to decipher them, and to bring them to light. I pray now that my labor be well received, and that my words and thoughts find favor in Your eyes — God my Strength and Savior.

*

PREFACE

This is the **third** volume in the series **Min Hagenazim** that, with the help of God, I hereby present in the same format as the two preceding ones. Once again twenty five manuscripts from the collection of the Sir Isaac and Lady Wolfson Museum at "Hechal Shlomo" in Jerusalem are described.

The main part of this volume consists of a description of the manuscripts, their contents, authors and dates, together with some excerpts to allow for comparison of the texts and their readings. To this has been added two sections containing selections of hitherto unpublished studies and writings of Jewish scholars.

The forty-two responsa and rulings of the Posekim Rabbi Yaakov Levi and Rabbi Yaakov Weil, who shaped the Halacha in the middle ages, and whose rulings form a basis for our ritual until today, are of special importance. We have also had the privilege of discovering a notebook of Rabbi Shimeon and his son Rabbi Natan Adler Katz, a teacher of the Hatam Sofer, which contains a hitherto unknown commentary by Rabbi Natan Adler on the laws of the Eruvim in the Tur and Shulhan Arukh.

*

Among others, I describe nine books written by

All rights reserved

אוצר החכמה

Printed in Israel, 1974 Weiss' Press, Jerusalem

1234567

אוצר החכמה 1234567

1234567

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
מן הגננים - ג ביאלר, יהודה לייב עמוד מס: 284 הודפס ע"י אוצר החכמה

YEHUDA L. BIALER

MIN HAGENAZIM

DESCRIPTION OF MANUSCRIPTS

אוצר החכמה

AND HISTORICAL DOCUMENTS

1234567

1234567

אוצר החכמה

III

אוצר החכמה

1234567

JERUSALEM,

5735—1974